

ЗАХИСТ ТА ПРІОРИТЕЗАЦІЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У МЕЖАХ ГУМАНІТАРНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

●●●● ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

ДЛЯ КОГО РОЗРОБЛЕНИЙ ЦЕЙ ДОКУМЕНТ?

Цей документ служить у якості інструкції для гуманітарних організацій та організацій з розвитку щодо того, як враховувати ризики у сфері захисту та соціально-економічні вразливості у своїй роботі. Крім того, цей документ підкреслює ті аспекти, які слід враховувати під час проведення операцій задля того, щоб підхід, орієнтований на захист, був адаптованим під різноманітні потреби постраждалого населення в Україні.

ЧИМАЛО ВПО ТА ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КОНФЛІКТУ ОСІБ ПОТРЕБУЮТЬ ДОПОМОГИ — НАВІЩО ФОКУСУВАТИСЯ НА ЗАХИСТІ ТА ВРАЗЛИВОСТІ?

ОСОБИ, ЯКІ НАЙБІЛЬШЕ ПОТРЕБУЮТЬ ДОПОМОГИ Мільйони людей в Україні постраждали від конфлікту. Серед них окремі особи та групи людей можуть бути більш вразливими, аніж інші, оскільки вони піддаються різноманітним ризикам у сфері захисту через низку індивідуальних факторів. Необхідно, і це повинно бути пріоритетом, ідентифікувати таких осіб або групи осіб, посилити їхню стійкість до ризиків та задовольнити їхні особливі потреби, що зумовлені окремими видами вразливості, шляхом надання послуг у сфері захисту, які враховують гендерні та вікові особливості.

НЕОБХІДНІСТЬ ПРІОРИТЕЗАЦІЇ Обмеження в обсягах фінансування та ресурсного забезпечення зумовлюють необхідність таргетування гуманітарної допомоги та допомоги з розвитку на основі конкретних критеріїв. Пріоритезація має враховувати ризики у сфері захисту, гендерні ролі та питання соціально-економічної вразливості.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВНОТИ КАРТИНИ Включення розбивки даних [за статтю, віком, сімейним станом, структурою родини, наявністю/видом інвалідності, економічною ситуацією, серйозними захворюваннями, пріоритетами та можливостями, а також проведення гендерного аналізу] під час проведення оцінок та ухвалення рішень про те, де, кому, як і чим надавати допомогу, дозволить отримати більш цілісну картину потреб.

УЧАСТЬ ГРОМАДИ ТА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ повинні бути забезпечені на усіх етапах таргетування у інклюзивний, своєчасний, систематичний та прозорий спосіб. Необхідно гарантувати, щоб процес був широким та дозволяв громаді брати у ньому участь (зокрема чоловікам, жінкам, особам з інвалідністю, особам похилого віку, дітям, ЛГБТІК+ особам, етнічним меншинам) на усіх етапах програм: (i) на етапі визначення бенефіціарів допомоги; (ii) при прийнятті рішень про вид допомоги; (iii) при визначенні часових проміжків і шляхів обміну інформацією з бенефіціарами, а також (iv) під час імплементації.

НЕОБХІДНІСТЬ УНИКАТИ НЕПЕРЕДБАЧУВАНИХ НАСЛІДКІВ ТА МАЙБУТНІХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ЗАХИСТУ Те, як і кому надається допомога, може породжувати напруження поміж ВПО, постраждалих від конфлікту осіб та приймаючих громад. Дуже важливо, щоб громада розуміла, яким чином і чому відбувається пріоритезація допомоги, шляхом інформування жінок, дівчат, чоловіків та хлопців про наявні ресурси та про те, як допомагати проекту, а, отже, необхідно встановити прозору та постійну комунікацію. Також важливо включати механізми відповідальності та зворотнього зв'язку для жінок, дівчат, чоловіків та хлопців як частини усіх програм у сфері захисту. Це дозволить постраждалому населенню повідомляти про прогалини та порушення, які поглиблюють або породжують ризики у сфері захисту.

ЩО ТАКЕ ВРАЗЛИВІСТЬ?

Люди можуть опинитися у ситуаціях вразливості через різноманітні обставини, включаючи ті, що пов'язані з їхньою статтю, віком, фізичним станом, станом здоров'я, юридичним статусом, економічними факторами та, серед іншого, переміщенням. Вразливість обумовлена особистими (внутрішніми) факторами та факторами середовища (зовнішніми). У результаті цього вони можуть бути позбавлені рівного доступу до прав людини та стати більш вразливими до загроз/ризиків та/або маргіналізованими.

Люди є або стають більш вразливими через низку фізичних, соціальних, природних, економічних і політичних факторів. Вразливість не є сталою категорією і може змінюватися з часом чи зміною обставин.

Не усі особи з однаковими характеристиками, відчуватимуть однаковий рівень вразливості. Наприклад, те, що особа є жінкою не робить її вразливою автоматично, тоді як вагітна жінка, чийого чоловіка було убито, а будинок — пошкоджено, матиме проблеми, що стосуються сфери захисту.

Реагування на 'особливі потреби' осіб похилого віку, хронічно хворих, осіб з інвалідністю, вагітних жінок та жінок у процесі грудного вигодовування, меншин означає захист їхніх прав людини на притулок, їжу, медичні послуги, освіту. Іноді це вимагає від гуманітарної організації або організації з розвитку більшого зосередження на допомозі окремим групам або особам.

КРИТЕРІЇ ДЛЯ ПРІОРИТЕЗАЦІЇ МАЮТЬ БАЗУВАТИСЯ НА ПРАВАХ ЛЮДИНИ, ФАКТИЧНИХ ДАНИХ, БУТИ ДОРЕЧНИМИ ТА ТОЧНИМИ Оцінки, гендерні аналізи та опитування повинні забезпечувати включення даних та деталей стосовно вразливих груп (із розбивкою за статтю та віком) з тим, щоб їх можна було ідентифікувати та задовольнити їхні потреби у відповідності з міжнародними стандартами прав людини. Важливо забезпечити інклюзивний збір даних, який включатиме особливі потреби ЛГБТІК+ спільноти, меншин, осіб з інвалідністю тощо. У разі, якщо кількісні дані недоступні, слід розглянути інші якісні джерела визначення ризиків у сфері захисту та потреб окремих груп населення, на які можна посылатися при пріоритезації допомоги. Це основа для інклюзивного програмування, адаптованого під потреби постраждалого населення. Партнери заохочуються використовувати [Гендерно-вікові маркери IASC \(GAM\)](#) як інструмент, завдяки якому можна оцінити, у якій мірі програми враховують гендерні та вікові особливості на етапі розробки та імплементації гуманітарних програм.

ЧИ МОЖЛИВО НАДАТИ СПИСОК НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ОСІБ, ЩОДО ЯКИХ МАЄ БУТИ ПРІОРИТЕЗОВАНА ДОПОМОГА? Не існує загального списку пріоритетів. Кожна організація має оцінювати вразливість для кожного проекту на основі широкої участі на етапі планування перед запуском програми гуманітарної допомоги або проекту з розвитку. Необхідно, щоб оцінка вразливості враховувала гендерний аналіз, і щоб проекти включали компонент гендерної рівності.

●●●● ЗДІЙСНЕННЯ АНАЛІЗУ ВРАЗЛИВОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ДОПОМОГИ

ЛЮДИ З ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КОНФЛІКТУ РЕГІОНІВ: визначте найбільш вразливих осіб, в тому числі у складно-доступних районах і у районах з низьким рівнем присутності гуманітарних організацій. **Визначте різні групи відповідно до їхнього досвіду переміщення:** не переміщене постраждале від конфлікту населення, ВПО та ті, хто повертаються.

РІВНІСТЬ У НАДАННІ ДОПОМОГИ: уникайте породження розколу між групами шляхом залучення приймаючих громад у свої заходи з надання допомоги. У невеликих громадах, що постраждали від бойових дій, може бути необхідним надати допомогу усім мешканцям для уникнення напруги.

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ

ЧОМУ? У той час як не всі ВПО є обов'язково вразливими, переміщення може поставити їх у ситуацію підвищеної вразливості. Це особливо стосується осіб, які перебувають під ризиком відповідно до їхніх особливостей, гендерно-обумовлених потреб, життєвих обставин та дефіциту мереж підтримки. Будь ласка, врахуйте наступні фактори при пріоритезації допомоги для переміщених осіб:

- Умови, що передували переміщенню: ці люди покинули свої домівки з чи без належної підготовки, у тому числі чи взяли з собою документи та матеріальні ресурси?
- Тривалість переміщення: чи вичерпали вони свої ресурси (заощадження)?
- Першочергові потреби (житло, їжа, медикаменти): чи ці потреби задовольняються? До якої міри?
- Чи мають ці особи доступ до засобів для існування або прибуток у приймаючій громаді?
- Доступ до допомоги: чи вже отримують ці особи певний вид допомоги (від уряду, НГО тощо)?
- Доступ до документації: чи бракує цим особам документів для того, щоб зареєструватися як ВПО?
- Психосоціальна допомога: чи пережили ці особи травми, і потребують психосоціальної підтримки?
- Чи загрожує переміщенням особам виселення з центрів колективного розміщення або з приватного житла?

ЛЮДИ, ЯКІ ЖИВУТЬ У ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД КОНФЛІКТУ РАЙОНАХ (ЗОНИ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ)

ЧОМУ? Люди, які живуть під постійними обстрілами та під загрозою фізичному здоров'ю та життю (включаючи загрози від вибухонебезпечних залишків війни (ERW)), мають різноманітні потреби. Більш імовірно, що саме вони матимуть обмежений доступ до засобів для існування та послуг (у зв'язку з перебоями у наданні послуг), а також до допомоги. Забезпечення їхніх прав є більш складним. Особи, які живуть у постраждалих від конфлікту районах, включаючи зону бойових дій та непідконтрольні уряду території, переживають травматичний досвід та могли стикатися з порушеннями прав людини. Будь ласка врахуйте наступні фактори під час пріоритизації осіб, які живуть у постраждалих від конфлікту районах:

- Чи були члени родин таких осіб вбиті/поранені під час конфлікту?
- Чи доводиться цим особам долати додаткові економічні труднощі, чи втратили вони роботу або не можуть використовувати свою землю через замінування або близькість до уражених конфліктом районів?
- Чи ускладнений доступ до таких осіб? Чи мають гуманітарні працівники доступ до їхнього селища або чи мають люди можливість покинути своє селище, щоб отримати допомогу? Чи обмежена свобода пересування? Якщо так, яким чином вирішити цю проблему, щоб надати допомогу людям?
- Чи отримують вони гуманітарну допомогу від інших організацій?
- Чи будуть ваші дії наражати бенефіціарів на небезпеку? Чи не ставимо ми їх під загрозу в умовах їхнього середовища?
- Яким є становище людей, які не мали змоги виїхати з цих районів через інвалідність, бідність або відсутність мереж підтримки, включаючи тих осіб, які живуть у спеціалізованих закладах? Чи мають ці заклади достатньо ресурсів (їжі, засобів гігієни, медикаментів) і фактично працюючого персоналу?
- Чи були члени родин цих осіб затримані, викрадені або зниклі безвісти?
- Чи піддавалися члени родин цих осіб будь-яким видам примусової праці, включаючи сексуальну експлуатацію?
- Люди, які живуть у спеціалізованих закладах, що були відрізані від послуг та виплат для персоналу, можуть потребувати додаткової уваги.
- Чи мають люди особливі проблеми із правами на житло, землю та власність? Чи були домівки цих осіб ушкоджені, знищені, окуповані або забруднені вибухонебезпечними боєприпасами? Чи усі члени громади залучені до ухвалення рішень щодо того, як пріоритезується розчищення землі та передача її населенню?

●●●● КЛЮЧОВІ ВРАЗЛИВІ ГРУПИ ТА ФАКТОРИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ, ЯКІ ВАРТО ВРАХОВУВАТИ

Ця секція допоможе виявити тих осіб серед постраждалого від конфлікту населення, ВПО або осіб, які повертаються, яким складніше відновитися без допомоги, або які можуть стикатися з особливими ризиками у сфері захисту, якщо допомога затримується. Необхідно забезпечити розбивку даних за статтю, віком та наявністю/видом інвалідності для кращого аналізу проблем і ризиків, та мати на увазі, що вразливості не є взаємно виключними.

МІСЦЕ РОЗТАШУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВА: регіони, постраждали від конфлікту, центри розміщення ВПО або приймаючі громади, райони без присутності гуманітарних організацій.

ОСОБИСТІ ФАКТОРИ: структура домогосподарств (великі родини з дітьми; родини, на чолі яких стоїть один з батьків), особи похилого віку (особливо самотні або з ускладненою мобільністю), діти. Особливі потреби членів родин.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ: рівень бідності та втрат засобів до існування, майно, сезонність, вразливість тощо.

ДОКУМЕНТАЦІЯ: Чи мають люди документи, що необхідні для реєстрації як ВПО та отримання доступу до послуг?

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ як частина оцінки потреб у сфері захисту та аналізу результатів.

ОСОБИ З ХРОНІЧНИМИ ХВОРОБАМИ ТА ТЯЖКИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ (ВКЛЮЧАЮЧИ ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ)

ЧОМУ? Особи з хронічними хворобами або тяжким станом здоров'я перебувають під наглядом лікаря. Це вимагає регулярного медичного огляду та прийому ліків. Їхнє життя може опинитися під загрозою, якщо їхнє лікування буде перерване, і вони потребуватимуть цільової допомоги, щоб вижити. Будь ласка, врахуйте наступні фактори під час пріоритизації осіб з хронічними хворобами:

- Чи в змозі вони отримувати постійний доступ до своїх медикаментів (особливо в уражених конфліктом районах)?
- Чи отримують вони якусь державну допомогу (безкоштовні ліки або догляд на дому)? Чи потребують вони цільової допомоги для того, щоб вижити? Чи отримували/отримують вони таку допомогу від держави?
- Чи вимагає їхній стан здоров'я особливої дієти?
- Чи має особа невиліковні захворювання (ВІЛ, туберкульоз)?

ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ АБО ТРАВМОЮ¹

ЧОМУ? Вони мають особливі потреби щодо житла, доступу до послуг, охорони здоров'я, непродовольчих товарів, санітарно-гігієнічних засобів, можуть не мати документів, які підтверджують їхню інвалідність/травму/хворобу тощо, а також імовірно стикатимуться із більшою кількістю труднощів при доступі до послуг. Будь ласка врахуйте наступні фактори при пріоритизації допомоги для осіб з інвалідністю або травмою:

- Чи особа з інвалідністю зіштовхується з дискримінацією?
- Чи пов'язана інвалідність з травмою, спричиненою конфліктом?
- Чи впливає інвалідність/травма на повсякденне життя та обмежує самостійне пересування, наприклад, доступ до туалетів, колективних центрів або працевлаштування?
- Чи отримує особа з інвалідністю/травмою підтримку для повсякденного життя?
- Чи має особа з інвалідністю/травмою доступ до особливих послуг (медичних послуг, реабілітації, психосоціальної підтримки тощо)?
- Чи є особа з інвалідністю/травмою основним годувальником і як це впливає на родину?
- У разі ненадання допомоги (при відсутності доступу до медичних послуг) чи призведе травма до інвалідності?

¹ Включаючи дорослу особу чи дитину, яка має фізичні чи розумові порушення через хворобу, інфекцію чи травму, що впливає на повсякденне життя та обмежує самостійне пересування. Для виявлення осіб з інвалідністю, будь ласка, перейдіть за наступним посиланням: <https://www.washingtongroup-disability.com/>

ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ (60+)

ЧОМУ? Вони можуть страждати від проблем зі здоров'ям та/або мати труднощі із пристосуванням до нового середовища та отриманням інформації про те, де отримати допомогу. Зокрема це стосується тих осіб, які були розлучені зі своїми доглядальниками. Будь ласка, врахуйте наступні фактори під час пріоритизації осіб похилого віку:

- Чи особі похилого віку бракує зовнішньої допомоги для підтримки у її повсякденному житті?
- Чи особа похилого віку підтримує контакт із членами родини?
- Чи потребує особа похилого віку додаткової допомоги у зв'язку зі своїм станом здоров'я?
- Чи утримує особа похилого віку інших осіб? Особливо дітей або дорослих з інвалідністю/тяжким захворюванням?
- Якщо особа похилого віку перебуває в ураженому конфліктом регіоні, включаючи райони ведення бойових дій та непідконтрольні уряду території, доступ до пенсійних та соціальних виплат там може бути обмежений або відсутній.

ЖІНКИ ТА ДІВЧАТА В ГРУПІ РИЗИКУ

ЧОМУ? Жінки та дівчата можуть стикатися із ризиками у сфері захисту через свою стать (торгівля людьми, гендерно-зумовлене насильство, негативні механізми подолання ситуації, такі як секс заради виживання). Будь ласка, врахуйте наступні групи під час пріоритизації жінок та дівчат, які перебувають під ризиком:

- Одинокі голови домогосподарств та/або жінки, які є головними доглядальницями у сім'ї.
- Дівчата-підлітки, дівчата без супроводу дорослих.
- Жінки, які перебувають під ризиком або стали жертвами насильства, експлуатації, жорстокого поводження або торгівлі людьми.
- Вагітні та жінки в процесі грудного вигодовування.
- Жінки, чиї члени родини зникли безвісти або були вбиті чи поранені під час конфлікту.
- Жінки та дівчата з додатковою вразливістю, зокрема похилого віку або з інвалідністю і без наявної системи підтримки.
- Лесбійки, бісексуалки, трансгендерні та інтерсекс жінки та дівчата.

ПРЕДСТАВНИКИ МЕНШИН

ЧОМУ? Вони можуть зіштовхуватися з підвищеними ризиками ізоляції та дискримінації (відсутність документів для реєстрації, доступу до соціальних послуг тощо) і відповідно можуть потребувати допомоги. Приклади: Ромська спільнота, особи без громадянства, особи з невизначеним громадянством, ЛГБТІК+ особи, кримські татари. Будь ласка, врахуйте наступні фактори під час пріоритизації осіб з груп меншин:

- Чи має особа документи та доступ до реєстрації як ВПО та до відповідної державної допомоги?
- Чи було цій особі відмовлено у доступі до послуг через її статус представника/представниці меншини?

ДІТИ В ГРУПІ РИЗИКУ

ЧОМУ? У результаті конфлікту та змін у їхньому житті, діти перебувають під більшим ризиком жорстокого поводження, занедбаності, експлуатації та насильства. Для багатьох дітей доступ до освіти періодично переривається, а їхній добробут порушується. Діти, підлітки та молоді люди вразливі до особливих ризиків через їхню стать, що також варто брати до уваги. Будь ласка врахуйте наступні фактори під час пріоритетизації дітей:

- Діти без супроводу дорослих, сироти та діти, розлучені з батьками.
- Діти у спеціалізованих державних інституціях (зокрема у постраждалих від конфлікту районах), у прийомних чи сім'ях родичів.
- Переміщені діти без супроводу або розлучені з сім'ями, які можуть потребувати додаткової підтримки від компетентних органів влади для їхньої реєстрації як ВПО через те, що з ними немає законних опікунів.
- Діти, які переживають домашнє насильство, експлуатацію та жорстоке поводження.
- Діти під ризиком бути покинутими або відданими у спеціалізовані заклади (наприклад, діти з великих родин, з бідних родин або діти з інвалідністю, новонароджені).
- Діти та підлітки під ризиком торгівлі людьми, незаконної мобілізації або зв'язків з військовими чи збройними формуваннями через соціально-економічні труднощі, ситуацію в родині тощо.
- Діти з інвалідністю.
- Діти, які живуть у переповнених місцях (колективних центрах) і можуть піддаватися більшому ризику домашнього насильства.
- ЛГБТІК+ діти/підлітки можуть піддаватися значному ризику домашнього насильства або остракізму, що може призвести до ризику стати жертвою торгівлі людьми та негативних механізмів виживання.

ЛЮДИ З СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ ТРУДНОЩАМИ

ЧОМУ? Попередній рівень бідності цих осіб міг погіршитися у результаті конфлікту/переміщення і міг бути породжений цими умовами. Будь ласка врахуйте наступні фактори під час пріоритетизації осіб із соціально-економічними труднощами:

- Чи може особа претендувати на державну соціальну допомогу? Чи має особа доступ до пенсійних та соціальних виплат?
- Безробітні люди у віці 40-60 років, які не мають права на пенсію, але піддаються дискримінації на ринку праці через свій вік.
- Головний годувальник у родині убитий, викрадений, зниклий безвісти, поранений або має інвалідність.
- Люди, які втратили свою роботу через конфлікт (в тому числі через розрив економічних зв'язків) або не мають до неї доступу.
- Люди, які не можуть претендувати на соціальну допомогу через те, що вони володіють землею сільськогосподарського призначення, але не можуть використовувати її через забрудненість мінами та нерозірваними боєприпасами. Більше того, вони повинні сплачувати податок на землю.
- Люди, які не можуть покрити свої базові потреби та досягти мінімальних стандартів проживання, включаючи доступ до їжі, води, одягу, засобів гігієни, житла, медичної допомоги.
- Люди, які живуть у неякісному приміщенні, що може призвести до вторинного переміщення, вимушеного повернення або створити інші ризики.

[Гендерно-вікові маркери IASC \(GAM\)](https://iascgenderwithagemarker.com/) були затверджені у 2018 році як інструмент, який допомагає визначити, до якої міри програмування заходів враховує гендерні та вікові особливості як при розробці, так і під час виконання гуманітарних програм. GAM дозволяє оцінювати проекти по 12 програмних елементах, відомих як [Заходи із забезпечення гендерної рівності або GEMs](#), що відслідковують, чи присутні базові програмні активності. Щоб дізнатися більше про практичне використання GAM для своїх проектів, будь ласка, перейдіть за посиланням: <https://iascgenderwithagemarker.com/>.

